

قوه قضايه

دانشكده علوم قضايي و خدمات اداري

پايان نامه براي دريافت مدرک کارشناسي ارشد در رشته حقوق جزا و
جرم شناسي

سياست جنايي تقنيني ايران در جرايم قابل گذشت

استاد راهنما: دکتر حسين مير محمد صادقي

استاد مشاور: دکتر عبدالعلي توجهي

نگارش: محمود علمرداني

بهار ۱۳۹۰

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تقدیم و تشکر

این پایان نامه را به پدر و مادر عزیزم، که در تمام مراحل زندگی پشتیبان من بوده‌اند، تقدیم می‌کنم و از زحمات اساتید محترم راهنما و مشاور و تمام کسانی که در خصوص موضوع این نوشتار قلم زده‌اند تشکر می‌نمایم. به خصوص از زحمات استاد محترم مشاور که در انتخاب موضوع من را یاری نموده‌اند قدردانی می‌کنم. امیدوارم بتوانم گوشه‌ای از زحمات این عزیزان را جبران نمایم.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
۱- بیان موضوع	۱
۲- سوالات	۱
۳- فرضیات	۲
۴- ضرورت و اهداف بحث پیرامون موضوع	۲
۵ - پیشینه تحقیق	۳
۶- شیوه تحقیق	۴
۷- ساختار تحقیق	۴

بخش اول: تبیین مفاهیم، پیشینه، مبانی، شرایط و آثار قابل گذشت بودن برخی جرایم

فصل اول: مفاهیم و پیشینه	۹
مبحث اول: مفاهیم	۹
گفتار اول: جرایم قابل گذشت	۱۰
الف) مفهوم لغوی	۱۰

۱۱..... (ب) مفهوم اصطلاحی.....

۱۴..... گفتار دوم: واژگان مرتبط.....

۱۴..... الف) شاکی و مدعی خصوصی.....

۱۶..... (ب) سیاست جنایی.....

۱۶..... ۱- تعریف مضیق.....

۱۷..... ۲- تعریف موسع.....

۱۹..... **مبحث دوم: پیشینه.....**

۲۰..... گفتار اول: حقوق موضوعه.....

۲۰..... الف) قبل از انقلاب اسلامی.....

۲۳..... ۱- جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی.....

۲۴..... ۲- جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص.....

۲۵..... ۳- جرایم علیه اموال و مالکیت.....

۲۶..... (ب) بعد از انقلاب اسلامی.....

۲۹..... گفتار دوم: حقوق شرعی.....

۳۳..... **فصل دوم: مبانی، شرایط و آثار قابل گذشت بودن برخی جرایم.....**

مبحث اول : مبانی و شرایط تاثیر گذشت در جرایم قابل گذشت..... ۳۳

گفتار اول: مبانی ۳۴

الف) مبانی مرتبط با جرم..... ۳۴

۱- خطرناک نبودن جرم..... ۳۵

۲- کم رنگ بودن حیثیت عمومی جرم..... ۳۵

ب) مبانی مرتبط با مجرم..... ۳۶

ج) مبانی مرتبط با جامعه..... ۳۸

گفتار دوم: شرایط تاثیر گذشت در جرایم قابل گذشت..... ۳۹

الف) اهلیت شاکی..... ۳۹

ب) منجز بودن گذشت ۴۱

مبحث دوم: آثار قابل گذشت بودن برخی جرایم ۴۴

گفتار اول: آثار حقوقی ۴۴

الف) سقوط دعوی عمومی..... ۴۴

ب) محو آثار محکومیت ۴۶

ج) عدم تأثیر در حقوق خصوصی..... ۴۷

گفتار دوم: آثار عملی ۴۸

الف) آثار مرتبط با جامعه ۴۸

۱- رفع تنش میان بزهکار و بزه‌دیده ۴۸

۲- جلوگیری از تکرار جرم از سوی بزهکار ۴۹

۳- جلوگیری از ارتکاب جرم توسط بزه‌دیده ۵۱

ب) آثار مرتبط با نظام عدالت کیفری ۵۲

۱- کاهش هزینه دادرسی و هزینه اجرای مجازات ۵۳

۲- تراکم زدایی از پرونده‌های کیفری ۵۳

۳- جلوگیری از آسیب‌های ضمانت اجرای کیفری ۵۵

بخش دوم: ملاک قابل گذشت بودن برخی از جرایم و مصادیق آن ۵۷

فصل اول: ملاک تعیین جرایم قابل گذشت و روش قانونگذار ایران ۵۹

مبحث اول: ملاک تعیین جرایم قابل گذشت ۶۰

الف) ارائه ضابطه ۶۰

ب) احصای قانونی ۶۱

مبحث دوم: روش قانونگذار ایران ۶۳

۶۳..... الف) قبل از انقلاب اسلامی

۶۴..... ب) بعد از انقلاب اسلامی

۶۴..... ۱- قانون حدود و قصاص مصوب ۱۳۶۱ و قانون تعزیرات مصوب ۱۳۶۲

۶۶..... ۲- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و ۱۳۷۵

۷۰..... فصل دوم: مصادیق جرایم قابل گذشت

۷۰..... مبحث اول: جرایم قابل گذشت در جرایم مستوجب حد، قصاص و دیه

۷۱..... گفتار اول: جرایم مستوجب حد

۷۱..... الف) قذف

۷۲..... ب) سرقت

۷۴..... گفتار دوم: جرایم مستوجب قصاص یا دیه

۸۱..... مبحث دوم: جرایم قابل گذشت در جرایم تعزیری و بازدارنده

۸۶..... گفتار اول: جرایم مستوجب مجازات تعزیری

۸۶..... الف) جرایم علیه شخصیت معنوی اشخاص

۸۶..... ۱- توهین ساده

۸۷..... ۲- افترا

۱-۲- افترای قولی..... ۸۷

۲-۲- افترای عملی..... ۸۸

۳- نشر اکاذیب..... ۸۹

۴- هجو..... ۹۰

۵- تهدید دیگری به قتل یا ضرر نفسی یا شرفی..... ۹۱

ب) جرایم علیه حقوق مالکانه اشخاص..... ۹۱

۱- سوء استفاده ولی، وصی و قیم از ضعف نفس یا حوایج شخصی غیر رشید..... ۹۲

۲- تخریب..... ۹۴

۳- آتش زدن برخی از اشیای منقول..... ۹۴

۴- اتلاف یا ناقص کردن حیوان..... ۹۶

۵- آتش زدن یا اتلاف اسناد غیر دولتی..... ۹۷

۶- قطع اصله نخل خرما..... ۹۸

۷- تعرض به محصول، زراعت، تاکستان، باغ، نخلستان یا آسیاب دیگری..... ۹۸

۸- تصرف عدوانی، مزاحمت و ممانعت از حق..... ۹۹

ج) سایر موارد..... ۱۰۱

- ۱- سقط جنین..... ۱۰۱
- ۲- ترک انفاق..... ۱۰۲
- ۳- افشای سر..... ۱۰۳
- ۴- رها کردن طفل در محل خالی از سکنه..... ۱۰۴
- ۵- هتک حرمت منزل..... ۱۰۵
- گفتار دوم: جرایم مستوجب مجازات بازدارنده..... ۱۰۶
- ۱- تخریب اموال تاریخی و فرهنگی..... ۱۰۶
- ۲- امتناع از تحویل طفل به اشخاص ذی حق..... ۱۰۸
- ۳- اجبار دیگری به دادن نوشته یا سند یا امضاء یا مهر..... ۱۰۸
- نتیجه‌گیری و راهکارها..... ۱۱۲
- فهرست منابع..... ۱۱۹

نشانه های کوتاه

ق. آ. د. ک. : ۱۲۹۰

قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۲۹۰

ق. آ. د. د. ع. ا. ک. : ۱۳۷۸

قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و

انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸

ق. ت. : ۱۳۶۲

قانون تعزیرات مصوب ۱۳۶۲

ق. ح. ق. : ۱۳۶۱

قانون حدود و قصاص مصوب ۱۳۶۱

ق. د. : ۱۳۶۱

قانون دیات مصوب ۱۳۶۱

ق. ر. م. ا. : ۱۳۶۱

قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱

ق. م. ا. : ۱۳۷۰ و ۱۳۷۵

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و ۱۳۷۵

ق. م. ع. : ۱۳۰۴

قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴

چکیده:

ارتکاب جرم نظم جامعه را مخدوش کرده و به همین دلیل دستگاه قضایی به نمایندگی جامعه، مکلف به تعقیب، محاکمه و مجازات مجرم می باشد. علی رغم این که همه جرایم منحل نظم و دارای جنبه عمومی است، در جرایم قابل گذشت، تعقیب مجرم منوط به مطالبه زیان دیده است. مبنای پیش بینی جرایم قابل گذشت، خطرناک نبودن جرم، قوی بودن جنبه خصوصی جرم نسبت به جنبه عمومی آن، ویژگی های خاص مجرم، مصالح اقتصادی و اجتماعی می باشد. زیرا پیش بینی جرایم قابل گذشت باعث برطرف شدن اختلاف میان بزه دیده و بزهکار، کاهش نرخ ارتکاب جرم، تراکم زدایی از پرونده های کیفری، کاهش هزینه دادرسی و هزینه اجرای مجازات می شود. در قوانین جزایی ایران مواردی از جرایم قابل گذشت مشاهده می شود. قبل از انقلاب اسلامی، اغلب جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی قابل گذشت و بیشتر جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص غیر قابل گذشت بود. بعد از انقلاب اسلامی بر مبنای ضوابط شرعی، قوانین جزایی ایران دستخوش تغییر شد؛ به نحوی که کلیه جرایم علیه اخلاق عمومی غیر قابل گذشت و اغلب جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص قابل گذشت اعلام شد. عملکرد مقنن در انتخاب برخی از جرایم به عنوان "جرایم قابل گذشت" و غیر قابل گذشت دانستن سایر جرایم، همراه به انتقاداتی می باشد. در این نوشتار ضمن پرداختن به مصادیق جرایم قابل گذشت، عملکرد قانونگذار مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی:

سیاست جنایی، گذشت، جرایم قابل گذشت، شاکی خصوصی

مقدمه:

۱- بیان موضوع

جرم به رفتاری که منحل نظم جامعه بوده و قانون برای آن مجازات در نظر گرفته اطلاق می شود. اصولاً با وقوع جرم حقی برای جامعه در جهت مجازات خاطی ایجاد می شود و دستگاه قضایی به نمایندگی از جامعه به تعقیب مجرم، محاکمه و مجازات وی می پردازد. با این وجود قانونگذاران اغلب کشورها جرایمی با عنوان جرایم قابل گذشت تعیین نموده اند، در این جرایم اگر چه با وقوع جرم نظم جامعه مخدوش گردیده، لکن تا قبل از شکایت زیان دیده جامعه حقی برای تعقیب مجرم و مجازات او ندارد. مقنن ایران نیز برخی جرایم را قابل گذشت از سوی شاکی خصوصی دانسته است. این که این جرایم از چه نوعی هستند و آیا این انتخاب صحیح بوده یا خیر موضوع این نوشتار است.

۲- سوالات

مهمترین سولاتی که این پژوهش در راستای پاسخگویی به آن تدوین گردیده است عبارتند از:

۱-۲- نظر به این که جرم بدون جنبه عمومی قابل تصور نیست فلسفه قابل گذشت دانستن برخی از جرایم

چیست؟

۲-۲- ملاک مقنن ایران در قابل گذشت بودن جرایم چه بوده است؟

۳-۲- آثار پیش بینی جرایم قابل گذشت در جامعه چیست؟

۳- فرضیات

در پاسخ به سولات بالا به فرضیه های تحقیق اشاره می شود:

۱-۳- قانونگذار بنا به ملاحظاتی مانند کم خطر بودن جرم، قوی بودن جنبه خصوصی آن و رعایت مصالح

خانوادگی، اجتماعی و اقتصادی برخی از جرایم را قابل گذشت دانسته است.

۲-۳- ملاک مقنن ایران در تفکیک جرایم قابل گذشت از غیر آن، حق الناس یا حق الله بودن جرم می باشد.

۳-۳- پیش بینی جرایم قابل گذشت موجب قضاذایی، رفع اختلاف میان بزه دیده و بزه کار و کاهش آمار

جرایم می شود.

۴- ضرورت و اهداف تحقیق

اهمیت بحث از آنجا ناشی می شود که قانونگذار در بعد از انقلاب اسلامی در معیار تشخیص و نوع جرایم

قابل گذشت تفاوت چشمگیری ایجاد نموده و برخی جرایم که در قوانین گذشته سابقه ای نداشته را قابل

گذشت دانسته است. مقنن در انتخاب خود از یک طرف دچار افراط شده و بسیاری از جرایم را بدون دلیل قابل گذشت دانسته و از طرف دیگر به برخی از جرایم که قابلیت آنرا دارند که در شمار این جرایم بیایند اشاره‌ای نکرده است.

هدف از تحقیق پیرامون موضوع آن است که با بررسی تاثیر جرایم قابل گذشت بر جامعه و نظام عدالت کیفری، عملکرد قانونگذار در خصوص قابل گذشت دانستن برخی جرایم و غیر قابل گذشت دانستن سایر موارد ارزیابی شود. پرداختن به این مباحث باعث می شود که در اصلاحات بعدی قوانین، ایرادات مذکور برطرف شود.

۵ - پیشینه تحقیق

در خصوص موضوع مورد بحث مقالات و پایان‌نامه‌هایی وجود دارد که در زیر به برخی از آنان اشاره می‌شود:

۵-۱- مقاله نقش زیان دیده از جرم و تحول آن در دعاوی کیفری، تالیف آقای محمد آشوری، مجله

دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، سال ۱۳۷۴

۵-۲- مقاله گذشت در جرایم قابل گذشت، تالیف آقای عباس زراعت، مجله حقوقی دادگستری، سال ۱۳۸۶

۵-۳- پایان نامه جرایم قابل گذشت و تحول آن در حقوق موضوعه، تالیف آقای علی منتظری سانجی،

مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، سال ۱۳۷۲

۴-۵- پایان نامه جرایم قابل گذشت در قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵/۳/۲، تالیف آقای حمد الله حسن

زاده، مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، سال ۱۳۷۶

وجه تمایز این نوشتار با موارد قبلی آن است که در این پایان نامه به آثار عملی جرایم قابل گذشت و انتقادات وارد به قوانین جزایی ایران پرداخته شده است، در حالیکه هیچ یک از نوشته‌های قبلی یا به این موارد نپرداخته است و یا در صورت اشاره تمامی موارد بررسی نشده است.

۶- شیوه تحقیق

با توجه به عنوان این پژوهش، برای بحث پیرامون موضوع از روش تحلیلی استفاده شده است، ولی در برخی موارد به منظور تبیین آثار عملی یک موضوع به بررسی میدانی نیز پرداخته می شود.

۷- ساختار تحقیق

برای تبیین سیاست جنایی تقنینی ایران در جرایم قابل گذشت این نوشتار به دو بخش تقسیم شده است. هر بخش مشتمل بر دو فصل می باشد. بخش اول این نوشتار در رابطه با تبیین مفاهیم، پیشینه، مبانی، شرایط و آثار جرایم قابل گذشت می باشد. بخش دوم نیز مرتبط با ملاک قابل گذشت بودن برخی جرایم و مصادیق آن است. در فصل اول بخش نخست مفاهیم و پیشینه جرایم قابل گذشت تبیین می شود، در قسمت مفاهیم واژگان کلیدی و مرتبط با موضوع روشن می شود و در قسمت پیشینه علاوه بر آن که سابقه جرایم قابل گذشت در دین اسلام بحث می شود تاریخچه این جرایم در ایران باستان و قوانین قبل و بعد از انقلاب اسلامی تبیین می شود. فصل دوم بخش اول مربوط به مبانی، شرایط و آثار جرایم قابل گذشت می باشد. در قسمت مبانی به فلسفه قابل

گذشت بودن برخی جرایم اشاره می شود؛ پاره ای از این دلایل مرتبط با جرم و پاره ای دیگر مرتبط با مجرم و برخی دیگر مرتبط با جامعه می باشد که هر کدام در قسمت مربوطه بحث خواهد شد. در گفتار دیگری شرایط گذشت شاکی خصوصی تبیین می شود، زیرا برای آنکه در جرایم قابل گذشت، گذشت شاکی موثر باشد باید همراه با شرایطی باشد که در قسمت مربوطه ارائه خواهد شد. مبحث پایانی بخش اول در رابطه با آثار جرایم قابل گذشت می باشد که در دو گفتار ارائه می شود؛ در گفتار نخست آثار حقوقی گذشت شاکی در جرایم قابل گذشت تبیین می شود و در گفتار دوم آثار عملی این جرایم بحث می شود. آثار عملی جرایم قابل گذشت نیز گاه مرتبط با نظام عدالت کیفری و گاه مرتبط با جامعه می باشد که تفصیل آن در قسمت مربوطه ارائه خواهد شد.

در بخش دوم ابتدا معیار مقنن در قابل گذشت دانستن برخی جرایم بررسی می شود. گاهی اوقات قانونگذار برای تعیین جرایم قابل گذشت از روش ضابطه قانونی استفاده می کند و گاه با تمسک به روش احصای قانونی جرایم قابل گذشت را احصا می کند. بعد از تبیین این دو روش، معیار قانونگذار ایران در قبل و بعد از انقلاب اسلامی بحث می شود. فصل دوم بخش دوم در رابطه با مصادیق جرایم قابل گذشت می باشد. برای فهم بهتر مطلب این جرایم بر اساس نوع مجازات آن تقسیم بندی شده است؛ به این ترتیب که، جرایم قابل گذشت در کتاب دوم قانون مجازات اسلامی را از جرایم کتاب سوم و چهارم و از جرایم قابل گذشت در کتاب پنجم تفکیک کرده و در هر قسمت به سابقه جرم در قوانین قبلی اشاره می شود. به دنبال آن عملکرد مقنن در قابل گذشت دانستن این جرایم ارزیابی خواهد شد، به این ترتیب مواردی که قانونگذار در قابل گذشت دانستن جرم افراط کرده بررسی می شود و پس از آن خलाهای قانونی در این خصوص ارائه می شود.

بخش اول:

تئیین مفاہیم، پیشینه، مہانی، شرایط و آثار

قابل گذشت بودن برخی جرائم

بحث اصلی این نوشتار پیرامون نوع جرایم قابل گذشت، تبیین معیار آن و در نهایت ارزیابی عملکرد مقنن می باشد. برای ورود به این مباحث ناگزیر باید کلیاتی در زمینه مفاهیم، پیشینه، فلسفه، شرایط و آثار قابل گذشت بودن برخی جرایم ارائه شود. به همین منظور این بخش به دو فصل تقسیم شده است؛ در فصل اول مفاهیم و پیشینه و در فصل دوم مبانی، شرایط و آثار پیش بینی جرایم قابل گذشت بحث می شود. در قسمت مفاهیم واژگان اصلی و مرتبط با موضوع تبیین می شود. واژه کلیدی این پژوهش «جرایم قابل گذشت» است، پس از روشن شدن مفهوم این اصطلاح در قسمت واژگان مرتبط مفهوم «شاکی و مدعی خصوصی» و «سیاست